

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:53
sssjournal.com

pp.7366-7377
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 19/10/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 21/12/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 21.12.2019

İMALAT SANAYİ YER SEÇİMİ TERCİHLERİNDE FİRMA BÜYÜKLÜĞÜ ETKİSİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

THE EFFECT OF FIRM SCALE ON MANUFACTURING INDUSTRY'S LOCATION CHOICES: ISTANBUL CASE

Dr. Öğr. Üyesi Burcu MÜDERRİSOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi / Entitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, burcu.muderrisoglu@omu.edu.tr.
SAMSUN/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9173-4450>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1988>

Reference : Müderrisoğlu, B. (2019). "İmalat Sanayi Yer Seçimi Tercihlerinde Firma Büyüklüğü Etkisi: İstanbul Örneği", International Social Sciences Studies Journal, 5(53): 7366-7377.

ÖZ

21.yy'da yaşanan teknolojik, ekonomik, toplumsal gelişmelerle birlikte, üretim ve karar mekanizmaları yapısal bir dönüşüm geçirmekte ve yer seçimi tercihlerinde farklılaşmalar oluşmaktadır. İmalat sanayi, temel ekonomik faaliyetler için girdi sağlayan en önemli etkinliklerden biri olarak, gelişmekte olan ülkelerde günümüzde de yerleşme sistemlerinin oluşumunda temel belirleyici ve yönlendiricilerden biri olarak ortaya çıkmakta ve ülke GSYH'sinden aldığı pay giderek artmaktadır. Bu makalede İstanbul Metropolitan Alanı'nda imalat sanayi yer seçimi temel kriterlerinin işgücü yapısı bakımından farklı firma büyüklüklerine göre nasıl şekillendiği, sektörel yapılar ve firma büyüklüğü ilişkisi ele alındığında bu temel kriterlerin hangi sektörlerde ön plana çıktığı incelenmiştir. Geleneksel yer seçimi yönlendiricileri tüm sektörlerde öncelikli kriterler olarak ortaya çıkmakta ancak firma büyüklüklerine göre farklılaşan eğilimler oluşmaktadır. Farklı sektör ve ölçeklerde yer seçimi tercihlerini irdelemek yeni kararların üretilmesi aşamasında önemli girdiler sağlayabilecektir. Özellikle İstanbul'da yığılmış olan sanayi yapısının farklı yer seçimlerinin oluşturulmasında ve yeni odaklara yönlendirilme kararlarında bu kriterler önemli referanslar oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yer Seçimi, İmalat Sanayi, Firma Büyüklüğü, İstanbul.

ABSTRACT

With the technological, economic and social developments experienced in the 21st century, production and decision mechanisms undergo a structural transformation and differentiations occur in the choice of location. Manufacturing industry, as one of the most important activities providing input for basic economic activities, has emerged as one of the main determinants and drivers in the formation of settlement systems in developing countries, and its share in the country's GDP is increasing. In this article, how the basic criteria of manufacturing industry location choice in Istanbul Metropolitan Area is shaped according to different firm sizes and the relationship between sectoral structures and firm size are examined in which sectors these basic criteria come to the forefront. Traditional location choice determinants emerge as priority criteria in all sectors, but trends vary according to the size of the firm. Examining location choice preferences in different sectors and scales will provide important inputs to produce new decisions. These criteria constitute important references in the decision-making process of the industrial structure that is stacked in Istanbul and the decision to be directed to new focal points.

Key Words: Location Choice, Manufacturing Industry, Firm Size, İstanbul

1. GİRİŞ

Firmaların coğrafi olarak yığılma ve yayılma dengeleri iktisadi faaliyetlerin mekânsal organizasyonunu oluşturmaktadır. Bu organizasyonun nasıl biçimlendiğini açıklamak ve üretim alanlarının gelecekteki yer seçimi eğilimlerini saptayabilmek üzere birçok kuram geliştirilmiştir. Firmaların yer seçimi tercihlerinde verimlilik ve performanslarını arttırarak karlarını en üst düzeye ulaştırma hedefi bulunmaktadır.

Yer seçimi teorileri literatürde, 19 yy'da V.Thünen'in geliştirdiği "tarımsal üretime" bağlı üretim-tüketim yeri ilişkilerini, maliye-depolama maliyetlerini, fiyatların oluşumu ile başlayarak (Yüzer, M.A.,1993), ulaşım, hammadde, pazar gibi yer seçimi yönlendiricilerini temel alan Lösch ve Hoover'ın yaklaşımları (Smith, 1970; Tümertekin vd., 1997) ile devam etmiştir. 20 yy'in ilk yarısında kuruluş yeri faktörlerine vurgu yapan Weber, demografik yapı ve altyapı olanakları üzerinde duran W. Christaller, kent formunun yayılımı ve mesafe etkenlerini baz alan Ullman, Pazar ve fiyat dengesi üzerinde duran Fetter ve hammaddeyi vurgulayan Palender bu yönde modeller oluşturmuşlardır (Dinler, 1994; Ocakçı, 1989).

20 yy'in ikinci yarısında; belirtilen yer seçim faktörlerine ek olarak Ponsard, Alonso, Böventer, Tinbergen, yönetim sisteminin firmaların karar süreçlerine etkisine bir kriter olarak vurgu yapmaktadır. 1950 sonrası yer seçimi modellerinde birden çok yönlendiricinin bir arada ele alındığı görülmektedir (Giritlioğlu, 1982). Yer seçim teorilerinde bulunan kuramcılar tarafından en çok öne çıkartılan yer seçim yönlendiricileri;

- Pazar
- Hammadde
- Ulaşım
- İşgücü
- Arazinin fiziksel ve ekonomik koşullarıdır.

Pazar; firmaların kuruluş yeri seçimindeki faktörlerin başında gelmektedir. Sektörün son ürün veya ara mal pazarına yakınlığı, pazarın büyüklüğü ve sunduğu rekabetçi ortam kriterin kapsamını oluşturmaktadır. Yang ve Lee (1997)'ninde belirttiği gibi firmaların kuruluş yerini etkileyen 4 ana faktör grubundan biri pazardır. Hammadde, işgücü ve ulaşım faktörlerinin etkisi azaldığında pazar en önemli faktör haline gelmektedir (Kılınçaslan,2010). Tüketici nüfus sayısı, tüketici nüfus profili, talep ve rakipler pazarı şekillendirmektedir. Bununla birlikte firmaların ihtiyaç duyduğu işgücü havuzu da niceliksel ve niteliksel olarak pazar içerisinde yer almaktadır. Pazarın büyük ve çeşitli olduğu kentlerde imalat firmalarının yer seçimi de üretim sektörüne bağlı olarak çeşitlenmektedir.

İmalat sanayi firmalarının tümü üretim süreçlerinde çok çeşitli hammadde ve yan mamuller kullanmaktadır. Bu nedenle hammaddeye yakın yer seçimi firmaların kuruluş ve yer değiştirme aşamasında, ulaşım ve taşıma maliyetlerini en aza indirmek için önem taşımaktadır (Suher, 1972). Günümüzde teknolojik gelişmeler, hammaddenin bütünü ile ithal olarak kullanılması, taşımacılık maliyetlerindeki azalmalar hammaddeye yakınlığın önemi azaltmaktadır.

Ekonomik mesafeyi azaltmak firmaların yer seçimi tercihleri arasında ulaşım maliyetlerini azaltmak olarak önemli rol oynamaktadır. Ulaşım hızı, türü, sigorta, gümrük gibi ek maliyetleri ve güvenilirliği etkenlerini kapsamaktadır. Ulaşım türleri içerisinde su taşımacılığının düşük maliyetli olması limanları sanayiler için uygun yerleşme alanları haline getirmektedir (Kılınçaslan, 2010). Bu nedenle liman kentleri de üretim veya aktarma noktası işlevlerini üstlenmektedir.

İşgücü kriteri, sanayinin her sektörü için önem arz etmektedir. İşgücünün niteliği, ücretler, yasal dayanakları, hareketliliği ve potansiyelleri alt kriterleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Emek yoğun sanayiler için işgücü temininin kolaylığı, yasal süreçler ve maliyetler ön plana çıkarken (Giritlioğlu, 1982), teknoloji yoğun sektörlerde işgücünün niteliği, yeniliklere açıklığı, girişimciliği gibi alt etmenler öncelikli olmaktadır. Teknoloji yoğun sektörlerin büyük kentlerde yer seçimi eğilimlerinin altında işgücünün bilgi ve yetenek birikimi, eğitilmiş yapısı dolayısıyla çeşitliliği yüksek işgücü havuzu önemli rol oynamaktadır.

İmalat sanayi firmalarının yer seçiminde, firma sektörü ve büyüklüklerine göre "arazinin fiziksel ve ekonomik koşulları"nın tercihi değişiklik göstermektedir. Arazinin; eğimi, büyüklüğü, maliyeti, erişilebilirliği, plan durumu v.b. etkenlerini kapsamaktadır. Arazi maliyetleri ve potansiyeli sanayi yatırımlarının yönlendirilmesinde kullanılabilecek bir etkidir. Küçük ölçekli imalatlar için arazinin varlığı, kent içerisinde konumlanabileceği atölyeler, sanayi siteleri olarak şekillenmekte ve kira bedelleri,

teknik altyapı (su, elektrik, ortak arıtma vb.) olanakları bu kriter kapsamında belirleyici olmaktadır. Büyük ölçekli imalatlar için arazinin doğal, yasal ve ekonomik koşulları yer seçiminde daha etken olmaktadır.

Firmalar için kuruluş yer seçimi üretim faaliyetlerinin ekosisteminin belirlenmesidir. Üretim ekosistemi sadece imalata özgü süreçleri tanımlamamakta, ürünün tüm yaşam döngüsünde bulunan aktörleri kapsamaktadır. Bu aktörler ile kurulan ilişkiler, ticari veya sektörü geliştirici işbirlikleri, sektöre yakın olmaktan kaynaklanan bilgi yayılım atmosferi, önemli aktörlerden biri olarak yerel veya bölgesel otoritelerin teşvik edici faaliyet veya fonları, yenilik üretimini destekleyici kurum ve kuruluşlara yakın olmak vb. kriterler firmaların tercihlerinin bilgi toplumunun yarattığı koşullar ve rekabet ortamı ile örtüşmesini gerekli kılmaktadır. Öte yandan geleneksel yer seçimi kriterleri henüz dönüşümünü tamamlayamamış sanayi yapılanmalarında firmaların kuruluş yeri seçiminde öncelikli olmaktadır.

2. YÖNTEM VE VERİ SETİ

İstanbul 'da sanayi sektörünün yer seçiminde ölçek ve sektörler göre farklılaşmalar olup olmadığını irdeleyen bu çalışmada; öncelikle bütün değerlendirmelerde kullanılacak ölçek ve sektör sınıflaması tanımlanmıştır. Çalışma kapsamında; kullanılan veriler, TÜİK eski gruplamalarına uygun olarak üç ölçekte tanımlanmıştır. Bu ölçek gruplamaları işgücü yapısına göre oluşturulmuştur.

- Küçük Ölçekli Firmalar (1-24 kişi)
- Orta Ölçekli Firmalar (25-99 kişi)
- Büyük Ölçekli Firmalar (100+ kişi) olarak değerlendirilmiştir

Alt sektörler bazında değerlendirme yapılırken ise; TÜİK tarafından kullanılan Nace Rev 1.1 sınıflaması olarak tanımlanan 12 'li gruplama kullanılmıştır

- Gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı
- Tekstil ve tekstil ürünleri imalatı
- Deri ve deri ürünleri imalatı
- Ağaç ürünleri imalatı
- Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı; Basım ve yayım
- Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
- Ana metal ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı
- Makine ve teçhizat imalatı
- Elektrikli ve optik donanım imalatı
- Ulaşım araçları imalatı
- Kimyasal madde ve ürünler ile suni elyaf imalatı

Çalışma bütününde ölçek sınıflaması için yukarıda verilen değerler kullanılmasına karşın, İstanbul Metropolitan Alanı Mevcut sanayi yapısı ortaya konulurken verilerin mevcut durumu nedeniyle kullanılan ölçek gruplaması işgücüne göre, .2002 TÜİK Genel Sanayi ve İşyeri Sayımına göre İmalat Sanayi Büyüklük sınıflaması şu şekilde tanımlanmıştır.

- 1-9 (Küçük ölçekli firmalar)
- 10-49 (Küçük ölçekli firmalar)
- 50-150 (Orta ölçekli firmalar)
- 151-250(Orta ölçekli firmalar)
- 251+ (Büyük ölçekli firmalar)

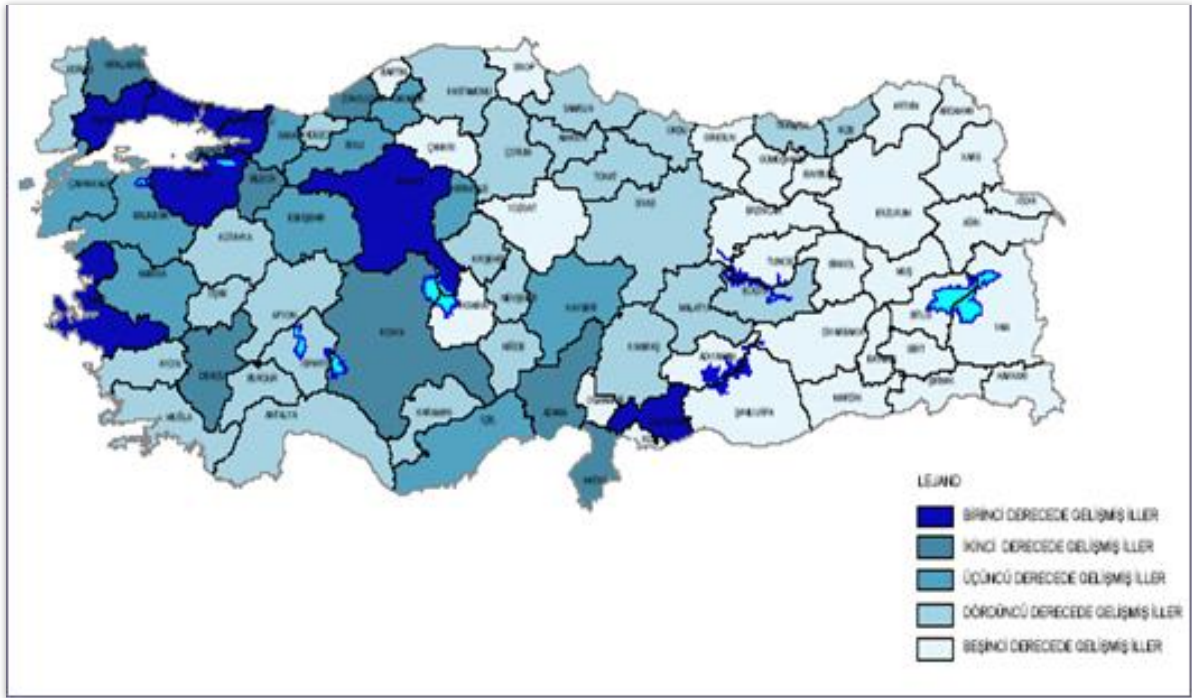
Değerlendirmelerin yapılması için kullanılan anket verileri * İstanbul Metropolitan Alanı bütününde toplam 3098 imalat firması ile yapılmıştır. Anket yapılacak firmaların seçimi için kullanılan ana liste 13. 000

* İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım merkezinde Sanayi Sektör İhalesi kapsamında yapılmış olan anket verileridir.

fırmalık İstanbul Sanayi Odası üye listesidir. Anket içerisinde değerlendirmeye alınan sorular; “İşyerinizin yer seçiminde rol oynayan sebepleri söyler misiniz. ? ” ve “ Bu sebeplerden ilk üçünü öncelik derecesine göre sıralar mısınız.? ” dır. Çıkan sonuçlar hem ölçek olarak hem de alt sektör bazında değerlendirilmiştir.

3. İSTANBUL İMALAT SANAYİNİN MEVCUT SEKTÖREL YAPISI VE ÖLÇEKSEL DAĞILIMI

1970'li yıllar sonrasında meydana gelen gelişmeler, küreselleşme süreciyle birlikte ulusal ekonomileri derinden etkilerken, mekânsal yapılarda da önemli değişimler yaratmıştır. 1980'li yıllarda meydana gelen iktisat politikası değişiklikleri, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de mekânsal yapılarda ve sanayi coğrafyasında önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Nitekim, 1980 yılı Türkiye ekonomisi ve dış ticaret politikası açısından önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır (DPT, 8. BYKP, 2000). Özellikle ihracata dayalı bir kalkınma modelinin uygulanmaya başlandığı 1980'li yıllar sonrasında Türkiye'de, ekonomik faaliyetlerin ve sanayinin mekânsal dağılımı, diğer ülkelerde olduğu gibi dünya ekonomisinde yaşanan değişimlere paralel olmuştur. Son 20 yıllık dönemde, ülkemizde ekonomik ve sosyal gelişmenin mekânda dağılımına ilişkin başlıca beş eğilim karşımıza çıkmaktadır. İstanbul bu iller arasında imalat sanayi GSYİH içinde en fazla payı alan ve en fazla teşvik gören ilimizdir. (Şema 1,Tablo 1)

Şema1: Türkiye İmalat Sanayi İllere göre Gelişmişlik Sıralaması, (DPT,2004).

Türkiye İmalat sanayisinin Marmara Bölgesi ve Özellikle İstanbul Metropolitan Alanı'nda yığılmasının, bu çalışmanın öncelikli olarak konusu olmayan birçok nedeni mevcuttur. Ancak çalışmada irdelenecek olan, İstanbul Metropolitan Alanı İçerisinde yoğunlaşmış olan imalat sanayinin yer seçimi kriterlerinde ölçeksel durumun ortaya konulması, aykırılık ve benzerliklerin tespit edilmesidir.

Tablo 1: Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgeler İtibari ile Dağılımı, (Hazine Müsteşarlığı, 2004).

İller	Toplam Yatırım Tutarı (milyon TL)	Pay %	Pay %	Belge Sayısı	İller
İstanbul	3.155.502.451	14,70%	14,70%	600	İstanbul
Gaziantep	1.168.111.783	5,40%	5,20%	211	Bursa
Bursa	1.091.763.769	5,10%	3,50%	144	İzmir
Tekirdağ	676.238.746	3,10%	3,50%	143	Konya
Kocaeli	572.863.021	2,70%	3,10%	126	Gaziantep
Manisa	510.718.288	2,40%	2,60%	108	Ankara
İzmir	392.165.847	1,80%	2,10%	87	Tekirdağ
Ankara	352.211.746	1,60%	2,10%	87	Denizli
Kayseri	329.015.960	1,50%	2,00%	83	Kocaeli
Konya	271.159.120	1,30%	1,40%	57	Manisa
TOPLAM	8.519.750.731	39,60%	40,40%	1646	TOPLAM

İstanbul Metropolitan Alanı içerisinde, küçük ölçekli firmalar işgücü dağılımına göre toplam yapı içerisinde %50'lik bir pay almaktadır (Tablo 2). Tekstil Ürünleri İmalatı **%71, 81** ile küçük ölçekli yapılanmada hâkim sektördür. Firma yapısına göre ise küçük ölçekli firmalar toplam yapı içerisinde %97'lik bir paya sahiptir ve Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalatı **%30** ile hâkim sektördür. Orta ölçekli firmalar ise toplam yapının %24'ünü oluşturmaktadır. Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalatı **%50** ile orta ölçekli yapılanmada hâkim sektördür. Firma sayısı olarak, orta ölçekli firmalar toplam yapının %2'sini oluşturmaktadır. Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalatı **%48** ile orta ölçekli yapılanmada hâkim sektördür. Büyük ölçekli firmalar ise işgücüne göre İstanbul sanayisinin %26'sını, firma sayısına göre ise %2'sini oluşturmaktadır. Hâkim sektör her üç ölçekte de olduğu gibi Tekstil sektörüdür.

Tablo 2: İstanbul Metropolitan Alan'ında İşgücüne göre Mevcut Sektörel Yapı ve Ölçeksel 4. Dağılım, (TUİK, Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı,2002)

Sektörler	Küçük Ö.	Orta Ö.	B. Ö.
Gıda Ürünleri, İçecek Ve Tütün İmalatı	50%	20%	30%
Tekstil Ve Tekstil Ürünleri İmalatı	46%	28%	26%
Deri Ve Deri Ürünleri İmalatı	65%	24%	11%
Ağaç Ürünleri İmalatı	100%		-
Kağıt Hamuru, Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı;	61%	22%	17%
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	100%		-
Kimyasal Madde Ve Ürünlerin İmalatı	30%	21%	49%
Plastik Ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	63%	21%	16%
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı	29%	16%	55%
Ana Metal Ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	57%	22%	21%
Makine Ve Teçhizat İmalatı	55%	19%	26%
Elektrikli Ve Optik Donanım İmalatı	48%	31%	21%
Ulaşım Araçları İmalatı	46%	23%	31%
Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar	75%	16%	9%
Toplam	50%	24%	26%

İstanbul Metropolitan Alan'ında, mevcut sanayi yapısının firma sayısına göre dağılımına bakıldığında; her sektörde küçük ölçekli firmaların hakim olduğu ancak orta ölçekli firmalar içerisinde Tekstile ve Kimya sektörünün %4 gibi küçük bir oranla da olsa kendi içinde farklılaştığı görülmektedir. Büyük ölçekli yapılanmada ise firma sayısına göre farklılaşan öne çıkan tek sektör Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatıdır.

4. İSTANBUL İMALAT SANAYİNDE FİRMA BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE TEMEL YER SEÇİMİ KRİTERLERİ

İstanbul Metropolitan Alan'ında ölçeklere göre farklılaşabilecek yer seçimi kriterleri sektör ve lokasyon ayırmaksızın, küçük, orta ve büyük ölçek olarak değerlendirilmiştir. Küçük ölçekli firmaların yer seçiminde temel kriterler aşağıdaki tablodan okunmaktadır;

Tablo 3: İstanbul Metropolitan Alan'ında Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli Firmaların Yer Seçimi Kriterleri, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	19,39%	18,50%	12,31%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	5,01%	7,22%	11,54%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	5,90%	4,65%	2,69%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	11,68%	11,66%	11,67%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	18,62%	14,13%	16,92%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	5,56%	4,82%	5,38%
PAZARA YAKINLIK	14,36%	14,16%	10,00%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	1,55%	2,01%	3,85%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	12,34%	17,22%	15,51%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	3,74%	3,58%	6,92%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	1,31%	1,60%	2,95%
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI	0,16%	0,17%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	0,18%	0,10%	0,00%
ÇEVRE RAHATSIZLIĞI OLMAMASI	0,13%	0,03%	0,13%
TEMİZ BİR ÇEVRE OLMASI	0,02%	0,00%	0,00%
DEVLET TEŞVİĞİ	0,02%	0,07%	0,00%
GÜVENLİ OLMASI	0,02%	0,03%	0,00%
ARITMA TESİSİ OLMASI	0,00%	0,03%	0,13%
OTOPARKIN OLMAMASI	0,02%	0,00%	0,00%

Kriterlerin hiçbir öncelik sıralamasına bakılmaksızın genel değerlendirmesinde, firmalar tarafından en fazla önemli bulunan %19,39 ile "Sektöre Yakınlık", %18,62 ile "Ulaşım Kolaylığı" ve %14,36 ile "Pazara

Yakınlık” tır. Küçük Ölçekli firmaların özel ürün (butik üretim) üretmiyor ise her türlü maliyeti min. değerlere indirme zorunluluğu ve genellikle çıktılarının büyük ölçekli firmalar için girdi oluşturması bu kriterleri ön plana çıkarmıştır. Orta Ölçekli firmaların değerlendirmelerine göre; yer seçiminde Temel kriterler küçük ölçekli firmalara benzer bir yapı göstermektedir. Birinci sırada “Sektöre Yakınlık” (%18,50), ikinci sırada “İşçi Temininde Kolaylık” (17,22), üçüncü sırada ise “Pazar Yakınlık” (%14,13) gelmektedir. Büyük ölçekli firmaların yer seçiminde ise, aşağıdaki tablodan da okunduğu üzere; birinci sırada “Ulaşım Kolaylığı” (%16,92), ikinci sırada “İşçi Temininde Kolaylık” (%15,51), üçüncü sırada ise “Sektöre Yakınlık” (%12,31) yer almaktadır. Anketlerden alınan cevaplara göre görülmektedir ki; firmaların ölçekleri büyüdükçe, işçi temini daha önemli bir yer seçim kriteri haline gelmekte, sektöre yakın olma isteğinde ise oransal olarak düşüş görülmektedir. Yatırımın ölçeği büyüdükçe, küçük ve orta ölçekli firmalarda sıralama da yer almayan “Plan Kararlarına Uyumluluk” ve “Yerleşim Alanlarının Fiziksel Açıdan Uygunluğu” kriterler arasında yerini almaktadır.

5. YER SEÇİMİNDE SEKTÖR VE FİRMA BÜYÜKLÜĞÜ İLİŞKİSİ

Sanayi firmalarının ölçeklerine göre yapılan yer seçimi tercih değerlendirmeleri sektörel yapıda eklenerek farklılaşmalar ortaya çıkıp çıkmayacağı incelenmiştir. Sektörlerin hammadde tedariki, üretim süreci ve pazara sürme şekillerindeki farklılıklar yer seçimi tercihlerinde değişik öncelikler yaratmaktadır. Bu çalışma kapsamında; kriterlerin genelleme yapılabilir nitelikte üst başlıklar olarak değerlendirilmesine rağmen sektörlerde temel farklılıklar ortaya konulabilmektedir.

Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı

Her ölçekte “ulaşım kolaylığı birinci kriter olarak belirtilmiştir. Bunu “işçi temininde kolaylık” takip etmektedir. Büyük ölçekli firmalar farklı olarak enerji kaynaklarına yakınlığı ön planda tutmuşlardır. “Mülk sahipliği” ise büyük ölçekli firmalarda farklı görünen sebeplerdendir.

Tablo 4: İstanbul Metropolitan Alan’ında Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	12,64%	9,78%	4,55%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	8,18%	8,70%	22,73%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	7,81%	2,17%	0,00%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	4,83%	14,13%	4,55%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	24,54%	18,48%	27,27%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	4,46%	3,26%	4,55%
PAZARA YAKINLIK	5,95%	14,13%	9,09%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	2,60%	3,26%	0,00%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	17,47%	19,57%	18,18%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	8,92%	5,43%	4,55%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	2,23%	1,09%	4,55%
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	0,37%	0,00%	0,00%
ÇEVRE RAHATSIZLIĞI OLMAMASI	0,00%	0,00%	0,00%
TEMİZ BİR ÇEVRE OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%
DEVLET TEŞVİĞİ	0,00%	0,00%	0,00%
GÜVENLİ OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%
ARITMA TESİSİ OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%

Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalatı

Küçük Ölçekli firmalarda “sektöre yakınlık” ve “ulaşım kolaylığı” ön plana çıkarken, orta ölçekli firmalarda “işçi temininde kolaylık” da göze çarpmaktadır. Büyük ölçekli firmalarda benzer bir yapı göstererek “ulaşım kolaylığı” ve “işçi temininde kolaylık” ön planda tutmuştur.

Tablo 5: İstanbul Metropolitan Alan’ında Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	20,77%	20,43%	13,39%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	3,39%	6,02%	9,33%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	6,79%	5,76%	3,65%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	9,46%	9,63%	9,74%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	20,26%	10,41%	16,02%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	4,52%	4,91%	6,09%
PAZARA YAKINLIK	14,45%	15,32%	9,74%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	0,98%	2,10%	4,67%

İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	15,48%	19,71%	16,63%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	2,26%	3,54%	7,30%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	1,08%	1,51%	3,25%
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI	0,26%	0,26%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	0,05%	0,13%	0,00%
ÇEVRE RAHATSIZLIĞI OLMAMASI	0,15%	0,00%	0,20%
TEMİZ BİR ÇEVRE OLMASI	0,05%	0,00%	0,00%
DEVLET TEŞVİĞİ	0,00%	0,13%	0,00%
GÜVENLİ OLMASI	0,05%	0,07%	0,00%
ARITMA TESİSİ OLMASI	0,00%	0,07%	0,00%

Deri ve Deri Ürünleri İmalatı

Her ölçekte de “sektöre yakınlık” birinci sırada yer almaktadır. “Ulaşım kolaylığı” ve “Pazar yakınlık” bunu takip etmektedir. Büyük ölçekte farklı olarak “mülk sahipliği” ve “Sanayi Bölgesi Olması” ön plana çıkmaktadır.

Tablo 6: İstanbul Metropolitan Alan’ında Deri ve Deri Ürünleri İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	23,38%	23,59%	22,22%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	2,60%	6,15%	14,81%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	5,19%	4,62%	0,00%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	8,66%	7,18%	11,11%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	18,61%	21,03%	18,52%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	5,19%	4,62%	3,70%
PAZARA YAKINLIK	15,15%	18,46%	14,81%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	3,03%	1,54%	3,70%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	14,29%	10,26%	7,41%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	2,60%	1,03%	3,70%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	0,43%	1,03%	0,00%
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI	0,43%	0,51%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	0,00%	0,00%	0,00%
ÇEVRE RAHATSIZLIĞI OLMAMASI	0,43%	0,00%	0,00%
TEMİZ BİR ÇEVRE OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%
DEVLET TEŞVİĞİ	0,00%	0,00%	0,00%
GÜVENLİ OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%
ARITMA TESİSİ OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%

Ağaç Ürünleri İmalatı

Ağaç sektöründe, küçük ölçekli firmalarda; “ulaşım kolaylığı” ve “pazara yakınlık” öne çıkmaktadır. Orta Büyüklükteki firmalarda ise “işçi temininde kolaylık” en yüksek oranı almıştır.

Tablo 7: İstanbul Metropolitan Alan’ında Ağaç Ürünleri İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	13,01%	12,90%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	8,22%	12,90%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	6,16%	3,23%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	8,90%	6,45%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	23,29%	12,90%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	2,05%	9,68%
PAZARA YAKINLIK	18,49%	12,90%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	2,74%	6,45%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	9,59%	16,13%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	4,11%	6,45%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	1,37%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	1,37%	0,00%
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI	0,68%	0,00%

Kâğıt Hamuru, K. Ve Kâğıt Ürünleri İmalatı; Basım ve Yayımlar

Sektörde; Küçük ve orta ölçekli firmalar için “ulaşım kolaylığı” birinci sırada yer almaktadır. Büyük ölçekli firmalar için ise “sanayi bölgesi olması” birinci sıradadır. Orta Ö. Firmalarda diğerlerinden farklı olarak “işçi temininde kolaylık” ön plana çıkmaktadır.

Tablo 8: İstanbul Metropolitan Alan'ında Kağıt Hamuru, K. Ve Kağıt Ürünleri İmalatı; Basım ve Yayım ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	18,18%	13,83%	20,00%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	4,55%	10,64%	10,00%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	8,39%	3,19%	0,00%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	8,04%	9,57%	40,00%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	20,98%	24,47%	10,00%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	4,20%	7,45%	0,00%
PAZARA YAKINLIK	17,83%	12,77%	10,00%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	0,70%	0,00%	0,00%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	9,09%	14,89%	0,00%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	6,99%	3,19%	10,00%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	0,35%	0,00%	0,00%
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI	0,35%	0,00%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	0,35%	0,00%	0,00%

Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı

Bu sektörde; “ulaşım kolaylığı” üç ölçek içinde baskındır. Büyük ölçekli firmalarda dikkati çeken sektöre yakınlık kriterinin hiç söylenmemiş olması ve diğer sektör ve ölçeklerden farklı olarak enerji kaynaklarına yakın olma isteğidir.

Tablo 9: İstanbul Metropolitan Alan'ında Plastik Ve Kauçuk Ürünleri İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	17,25%	16,23%	
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	7,44%	6,58%	20,69%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	5,06%	2,63%	0,00%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	15,82%	16,23%	20,69%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	18,04%	18,42%	20,69%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	4,43%	5,26%	3,45%
PAZARA YAKINLIK	12,34%	14,04%	10,34%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	1,74%	0,44%	3,45%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	10,60%	16,23%	3,45%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	5,06%	2,63%	6,90%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	1,90%	0,88%	10,34%
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI	0,16%	0,00%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	0,00%	0,00%	0,00%
ÇEVRE RAHATSIZLIĞI OLMAMASI	0,00%	0,44%	0,00%
TEMİZ BİR ÇEVRE OLMASI	0,00%	0,00%	0,00%
DEVLET TEŞVİĞİ	0,16%	0,00%	0,00%

Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı

Diğer sektörlerde farklı olarak “yerleşim alanlarının fiziksel açıdan uygunluğu” küçük ve orta ölçekli firmalarda yer seçimi nedeni olarak gösterilmiştir.

Tablo 10: İstanbul Metropolitan Alan'ında Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	16,10%	25,81%	6,25%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	5,82%	9,68%	15,63%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	7,53%	9,68%	3,13%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	9,59%	6,45%	12,50%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	22,95%	12,90%	18,75%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	4,45%	6,45%	6,25%
PAZARA YAKINLIK	10,62%	9,68%	9,38%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	2,40%	3,23%	3,13%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	14,38%	16,13%	12,50%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	4,45%	0,00%	6,25%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	1,71%	0,00%	3,13%

Ana Metal ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı

Her ölçekte “Ulaşım Kolaylığı” ve “Sanayi Bölgesi Olması” kriterleri ilk sırada yer almaktadır. Bunu yine her ölçekte; “Sektöre Yakınlık” cevabı takip etmektedir. Oransal olarak düşük olmakla birlikte her ölçek için de önemli olarak görünen “yerleşim alanlarının fiziksel açıdan uygunluğu” ve “enerji kaynaklarına yakınlık” diğer sektörlerde göre farklı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 11: İstanbul Metropolitan Alan'ında Ana Metal Ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	17,02%	13,89%	14,06%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	6,74%	9,72%	12,50%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	4,97%	3,13%	0,00%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	18,56%	17,01%	17,19%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	16,13%	18,40%	17,19%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	6,52%	3,47%	3,13%
PAZARA YAKINLIK	12,27%	10,76%	12,50%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	2,10%	3,13%	3,13%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	9,28%	14,93%	12,50%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	4,75%	3,47%	4,69%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	1,33%	2,08%	3,13%
ÇEVRE RAHATSIZLILIĞI OLMAMASI	0,11%	0,00%	0,00%
OTOPARKIN OLMASI	0,11%	0,00%	0,00%
ÖZEL BİR NEDENİ YOK	0,11%	0,00%	0,00%

Makine ve Teçhizat İmalatı

Klasik yer seçimi yönlendirici olan “sektöre yakınlık”, “sanayi bölgesi olması” ve “ulaşım kolaylığı” her üç sektör için de ön plana çıkmaktadır. Büyük ölçekte; “pazara yakınlık” yer seçimi kriterleri arasında tutulmamıştır. “İşçi temininde kolaylık” ise, orta ve büyük ölçekte önemli bir kriter olarak görünürken, küçük ölçekli firma cevaplarında düşük bir orana sahiptir.

Tablo 12: İstanbul Metropolitan Alan'ında Makine Ve Teçhizat İmalatı ve Ölçek İlişkisi, İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	19,05%	14,40%	20,00%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	6,55%	12,80%	6,67%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	3,57%	1,60%	0,00%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	18,75%	12,80%	20,00%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	15,18%	19,20%	13,33%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	9,52%	8,80%	6,67%
PAZARA YAKINLIK	13,39%	10,40%	0,00%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	1,79%	0,80%	0,00%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	5,65%	15,20%	20,00%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	3,57%	2,40%	13,33%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	2,08%	1,60%	0,00%

Elektrikli ve Optik Donanım İmalatı

Diğer sektörlerden farklı olarak, elektrikli ve optik donanım imalatında her ölçek farklı tercihlerde bulunmaktadır. “İşçi temininde kolaylık” ve “mülk sahipliliği” büyük ölçekli firmalarda ön plana çıkarken, “pazara yakınlık” küçük ölçekli firmalarda diğerlerine nazaran ön plana çıkmaktadır. “Sanayi bölgesi olması” ve “ulaşım kolaylığı” her sektörde birbirine yakın oranlar da görünmektedir.

Tablo 13: İstanbul Metropolitan Alan'ında Elektrikli Ve Optik Donanım İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	17,63%	14,52%	10,00%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	5,76%	9,68%	20,00%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	3,96%	4,84%	0,00%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	16,19%	16,94%	13,33%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	16,55%	15,32%	13,33%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	7,55%	2,42%	3,33%
PAZARA YAKINLIK	14,75%	9,68%	10,00%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	1,44%	0,81%	0,00%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	10,79%	12,90%	26,67%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	3,60%	9,68%	3,33%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	1,08%	3,23%	0,00%

Ulaşım Araçları İmalatı

Ulaşım Araçları İmalatında, “ulaşım kolaylığı” ve “sanayi bölgesi olması” üç ölçek içinde önemli yer seçimi kriterlerindedir. “Sektöre yakınlık” ve “pazara yakınlık” küçük ve orta büyüklükteki firmalar için önemli bir kriter olurken, “işçi temininde kolaylık” ise büyük ölçekli firmalar için önemlidir.

Tablo 14: İstanbul Metropolitan Alan'ında Elektrikli ve Optik Donanım İmalatı ve Ölçek İlişkisi, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Küçük Ö.%	Orta Ö.%	Büyük Ö.%
SEKTÖRE YAKINLIK	16,67%	18,95%	8,33%
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	4,95%	9,47%	8,33%
KİRALARIN UCUZ OLMASI	9,01%	2,11%	5,56%
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI	16,67%	15,79%	16,67%
ULAŞIM KOLAYLIĞI	19,82%	16,84%	22,22%
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	4,95%	3,16%	2,68%
PAZARA YAKINLIK	13,06%	13,68%	8,33%
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK	1,80%	2,11%	2,78%
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	10,36%	10,53%	16,67%
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	2,25%	3,16%	8,33%
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	0,45%	4,21%	0,10%

6. GENEL DEĞERLENDİRME

İstanbul Metropolitan Alan'ında Sanayi firmalarının ölçek ve alt sektörlerine göre yer seçimi tercihleri konusunda değerlendirme yapıldığında benzeşen ve ayrışan tercihler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Küçük ölçekli firmalarda; genel olarak sektörlerin çoğunluğu için ortak olan ve ön plana çıkan yer seçimi tercih kriteri “ulaşım kolaylığı” olarak görünmektedir. İkinci en çok tercih edilen kriter “sanayi bölgesi” olmasıdır. Bu kriteri ön planda tutan sektörler; *Ana Metal ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı, Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı, Makine ve Teçhizat İmalatı, Ulaşım Araçları İmalatı*dır. “İşçi temininde kolaylık” ve “hammaddeye yakınlık” küçük ölçekli firmalar tarafından en az verilen cevaplar arasındadır. “İşçi temininde kolaylık” kriteri, yoğun işgücü kullanan Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı, Tekstil ve Tekstil Ürünleri İmalatında önceliklidir. “Kullanılan Hammaddeye yakınlık” kriteri ise, esasen birinci derece hammadde kullanmayan Makine ve Teçhizat İmalatı ve Elektrikli ve Optik Donanım İmalatı sektörlerinde ön plandadır.

Orta Büyüklükteki firmalarda; “işçi temininde kolaylık” küçük ölçekten farklı olarak, sektörlerin tamamı için öncelikli kriterdir. Bunu “ulaşım kolaylığı” takip etmektedir. Bu kriterin ön plana çıktığı alt sektörler; Kâğıt Hamuru ve Kâğıt Ürünleri İmalatı, Ana Metal ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı, Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı ve Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatıdır. “Sanayi bölgesi olması” ve “kullanılan hammaddeye yakınlık” en az verilen cevaplardandır. Bu kriterleri yine de öncelikli bulan sektörler ise; Ana Metal ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı ve Deri ve Der ürünleri İmalatıdır.

Tablo 15: İstanbul Metropolitan Alan'ında Küçük Ölçekli Firmalarda Sektörel olarak Yer Seçimi Tercihleri, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Elektrik	Anametal	Ağaç	Deri	Gıda	Kağıt	Kimya	Makine	Metalik	Plastik	Tekstil	Ulaşım
SEKTÖRE YAKINLIK				x				x			x	
MÜLK SAHİPLİLİĞİ			x		x					x		
KİRALARIN UCUZ OLMASI					x	x			x			x
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI		x						x		x		x
ULAŞIM KOLAYLIĞI			x		x	x			x		x	x
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK	x							x				
PAZARA YAKINLIK			x			x	x					
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK				x								
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK					x						x	
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU					x					x		
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK					x			x	x	x		
İŞ YERİNİN BÜYÜK OLMASI												
ÖZEL BİR NEDENİ YOK												
ÇEVRE RAHATSIZLIĞI OLMAMASI			x									

Tablo 16: İstanbul Metropolitan Alan’ında Orta Büyüklükteki Firmalarda Yer Seçimi Tercihleri, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Elektrik	Ana metal	Ağaç	Deri	Gıda	Kâğıt	Kimya	Makine	Metalik	Plastik	Tekstil	Ulaşım
SEKTÖRE YAKINLIK							x		x		x	x
MÜLK SAHİPLİLİĞİ			x			x		x				
KİRALARIN UCUZ OLMASI				x					x			
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI		x		x								
ULAŞIM KOLAYLIĞI		x			x	x		x		x		
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK				x								
PAZARA YAKINLIK					x					x	x	x
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK			x	x			x					
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU	x		x		x		x					
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK	x											x

Tablo 17: İstanbul Metropolitan Alan’ında Büyük Ölçekli Firmalarda Yer Seçimi Tercihleri, (İMP, Sanayi Sektör Anketleri,2006)

	Elektrik	Anametal	Deri	Gıda	Kâğıt	Kimya	Makine	Metalik	Plastik	Tekstil	Ulaşım
SEKTÖRE YAKINLIK			x		x		x				
MÜLK SAHİPLİLİĞİ	x			x		x			x		
KİRALARIN UCUZ OLMASI								x		x	x
SANAYİ BÖLGESİ OLMASI					x						
ULAŞIM KOLAYLIĞI				x					x		x
KULLANILAN HAMMADDEYE YAKINLIK						x				x	
PAZARA YAKINLIK		x	x			x					
PLAN KARARLARINA BAĞLI OLARAK						x				x	
İŞÇİ TEMİNİNDE KOLAYLIK	x						x				
YERLEŞİM ALANLARININ FİZİKSEL AÇIDAN UYGUNLUĞU					x	x	x				
ENERJİ KAYNAKLARINA YAKINLIK				x					x		

Küçük ve orta ölçekli sektörlerde, ortak yer seçimi kriterlerinin ağırlıklı olarak ön plana çıkmasına karşın büyük ölçekli firmalarda “mülk sahipliliği” kriteri dışında kuvvetli bir ortak cevap görülmemektedir. “Sanayi bölgesi olması” kriteri ise; sadece Kâğıt Hamuru, K. Ve Kâğıt Ürünleri İmalatı tarafından öncelikli çıkmıştır. Ölçeklere göre yapılan genel değerlendirmeler de klasik yer seçimi yönlendiricileri dışında kriterler ortaya konulamamasına karşın, ölçek ve sektör arasında yer seçimi kriterleri incelendiğinde; sonuçlardan da okunduğu gibi farklılıklar tespit edilebilmiştir.

7. SONUÇ

1960’lı yıllardan itibaren Türkiye sanayisinin yaklaşık %60’i İstanbul Metropolitan Alanı’nda yer seçmektedir. İmalat Sanayi firmalarının ölçek yapıları, sektörleri zaman içerisinde değişiklik göstermesine karşın, kent her zaman firmaların kuruluş yeri seçimi için cazibe yaratmıştır. Bir dünya metropolü olarak tanımlanan İstanbul, Küresel ekonominin eğilimlerine paralel olarak bilgi, teknoloji ve tasarım ağırlıklı sektörlerle öncelik vermektedir. Kentin değişen ekonomisi, üretimden hizmet ağırlıklı sektörlerle dönmektedir. Öte yandan TÜİK verilerine göre %97’si küçük ölçekli firmalardan oluşan İstanbul’da yer seçimi tercihlerinde geleneksel yer seçimi kriterlerinin baskın olduğu görülmektedir. Küçük ölçekli firmaların sektöre ve önceliğe bakılmaksızın genel yer seçimi tercihlerinde; “sektöre yakınlık”, “ulaşım kolaylığı” ve “pazara yakınlık” kriterleri ön plana çıkmaktadır. İstanbul’un yerleşim alanında kent merkezleri ile kuvvetli bağlantılar kuracak şekilde kümelenen küçük ölçekli firmalar, değer zincirlerinin her aşamasında maliyetleri en aza indirme eğilimindedirler. Firma ölçeği büyüdükçe yer seçimi alan

kullanımına bağlı olarak kent merkezlerinin dışına çıkmakta ve “işçi temininde kolaylık” faktörü de sektörler için öncelikli bir yer seçim kriteri haline gelmektedir. Üretici sektörler arasında emek yoğun sektörün payının yüksek olması, işgücü havuzunun niteliğinden çok niceliğini ön plana çıkarmaktadır.

Genel olarak Küçük ve orta ölçekli firmaların yer seçim tercihleri benzerlik gösterirken, farklılaşmalar büyük ölçekte ortaya çıkmaktadır. Büyük ölçekli firmaların yer seçiminde; ön planda olmamakla birlikte, “plan kararlarına uyumluluk” ve “fiziksel açıdan uygunluk” diğer ölçeklere nazaran daha önemli görünmektedir. Yer değiştirme maliyetlerinin daha riskli olması büyük ölçekli firmaların kuruluş yeri seçiminin “mülkiyet” etkenine de diğer ölçeklere göre daha fazla önem vermesine neden olmaktadır. İstanbul’un sanayi alanlarının bölgeye yayılması kararları üst ölçek planlar ile desteklenmekte ve bu nedenle Metropol’de konumlanan büyük ölçekli sanayi firmalar planlı sanayi alanlarında yer seçme tercihinde bulunmaktadır. Özellikle büyük ölçekli firmalarda, kısmen kirleticilik oranı yüksek olabilecek sektörlerde (Kâğıt-deri-metal), firmalar sanayi bölgesi içinde olmayı tercih etmişlerdir.

Firmaların kuruluş yeri tercihlerini sektörel olarak sorguladığımızda, Tekstil ve tekstil ürünleri imalatı ve Deri ve deri ürünleri imalatı sektörleri firma ölçeğinden bağımsız olarak sektöre ve pazara yakın olmayı ve işçi temininde kolaylığı seçmektedir. Firma büyüklüğünden bağımsız olarak özellikle Ana Metal, Ulaşım ve Makine sektörleri gibi hacimsel olarak alan kullanımı fazla olan ürünleri imal eden sektörler ise “ulaşım kolaylığı” etkenini ön planda tutmaktadırlar.

İstanbul’da mevcut sanayi stoğunun yeniden yapılandırması sürecinde, firmaların kuruluş yeri seçimi, yer değiştirme eğilimlerinde de belirleyici kriterleri ortaya koymaktadır. Yapısal bir dönüşüm geçirerek yenilik üretimine odaklanması ve bu bağlamda ülke imalat ekonomisinin yönlendirici unsuru olması beklenen İstanbul İmalat sanayi, yer seçimi eğilimleri ile ölçek ve yerleşme ekonomilerinin etkin rolünü ortaya koymaktadır. Metropolün KOBİ’lerden oluşan imalat sanayi stoğunun, sektöre ve pazara yakın olma tercihlerinin öncelikli olması ise geleneksel yer seçimi kriterleri olarak algılsa da belirli odaklarda kümelenme eğilimi gösteren firmalar için aktörler arası ağlar ve iş birliklerinin etkisinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu

DPT, (2000–2003). İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması

Dinler, Zeynel (1994). *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, Bursa.

Giritlioğlu, Cengiz (1982). *Sanayi Yerleşme Yeri Etkenleri-Sanayi Yerleşme Yerleri Seçim ve Düzenlerinin Kurgusunda Kullanılabilecek Bir Yöntem Yaklaşımı*, Doçentlik Tezi, İ.T.Ü. Fen Bil. Enst., İstanbul.

Kılınçaslan, İsmet, 2010. Kent Ekonomisi, Ninova Yayınevi, İstanbul.

Lösch, August (1954). *The Economics of Location*, Yale University Pres, New Haven, Conn.

İMP, (2006) *İstanbul Büyükşehir Alanı ve Çevresinde; Sanayi Sektörü Gelişim Sürecinin Mekansal Boyutu İle Birlikte İncelenmesi ve Araştırılması, Bu Sektörün Geleceğe Dönük Mekansal Gelişme Eğilim ve Potansiyellerinin Belirlenmesi ve Metropolitan Kentin Stratejik Planlanmasına veri Oluşturacak Sanayi Ağırlıklı Senaryoların Hazırlanması İş, Anket Çalışması*

Ocakçı, Mehmet (1989). *Metropolitanleşme Sürecinde İmalat Sanayii ve Metropolitan Şehir İlişkileri*, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bil. Enst., İstanbul.

Smith, M. David (1970). *Industrial Location*, John Wiley & Sons, Inc., New York.

Suher, Hande (1972). Şehirleşme Süreci İçinde Sanayide Yer Seçimi, Şehircilik Enstitüsü Dergisi 2, İ.T.Ü., İstanbul.

TUİK, (2002) *Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı*

Tümertekin, Erol ve Özgüç, Nazmiye (1997). *Ekonomik Coğrafya*, Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Yang, Jiagin and Lee, Huei (1997). An AHP Decision Model for Facility Location Selection, *Facilities*, Vol. 15, No: 9-10, pp. 241-254.

Yüzer, M.Ali (1993). *İstanbul’da Sanayi Yerleşmeleri ve Yer Değiştirme Eğilimleri İle İlgili Bir Araştırma (Kazlıçeşme örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bil. Enst., İstanbul.